

CONSIDERAȚII PRIVIND BILINGVISMUL AROMÂN-ALBANEZ

ASPECTE FONETICE

ELONA ȚEȚE

COMUNITATEA ETNOCULTURALĂ AROMÂNĂ DIN ALBANIA

Aromânii din Albania au fost recunoscuți oficial ca minoritate etnoculturală de către guvernul Republicii Albania în anul 1999. Parlamentul și guvernul albanez, pe baza legii nr. 8496, articolele 20 și 100 din Constituție, „Pentru ratificarea Convenției din cadrul Consiliului Europei”, „Pentru protecția minorităților”, au hotărât înființarea Comitetului de Stat al Minorităților, pentru a încuraja participarea la viața publică a persoanelor care aparțin minorităților naționale. În acest Comitet sunt reprezentate cinci minorități etnice și etno-culturale, printre care se află și minoritatea etnoculturală aromână. Acest Comitet este o instituție cu statut juridic, sub directa conducere a primului-ministru al Albaniei. Comitetul colaborează cu organele de conducere centrale și locale pentru rezolvarea diverselor probleme, în interesul persoanelor care aparțin minorităților, precum și cu organizații și instituții internaționale de resort.

În Albania, aromânii sunt stabiliți în zona centrală și de sud, în special la sud de linia Durrës-Ohrid: la Durrës, Elbasan, Tiranë, Kavajë, Rogozhinë, Lushnjë, Berat, Fier, Vlorë, Pogradec, Korçë, Gramsh, Ersekë, Përmet, Gjirokastër, Delvinë și Sarandë. Din informațiile publicate pe internet, aproximativ 60% din aromânii din Albania trăiesc în Grecia, dar odată cu creșterea nivelului economic al Albaniei, o parte dintre ei au început să se întoarcă în locurile de baștină. La nivelul acestei populații se constată abandonarea în masă a idiomului matern.

PARTICULARITĂȚI ALE BILINGVISMULUI AROMÂN-ALBANEZ

În acest articol vom aduce dovezi privitoare la fenomenul de bilingvism din perspectiva sociolingvisticii. Motivația de a învăța și de a folosi o limbă este un factor important în procesul de învățare și perfecționare a unei limbi. În cazul comunității aromâne, constatăm că motivația de a învăța albaneza este mai puternică decât aceea de a folosi dialectul matern. De asemenea, este cunoscut faptul că indivizii aparținând unei minorități etnice se identifică în același timp și

FD, XXXII, București, 2013, p. 45–53

cu populația majoritară. Astfel, membrii comunității aromâne se identifică și cu populația majoritară albaneză în care s-au integrat. Acest lucru este pus în evidență de următoarele două fenomene:

– motivația de a învăța aromâna ca posibilitate de a comunica – posibilitate foarte limitată, aromâna fiind folosită numai în mediul familial și cel social, în situații informale;

– integrarea socială a membrilor comunității de aromâni, care au devenit și vorbitori de limbă albaneză, face ca aceștia să-și structureze în așa fel gândirea, sistemul lor de valori, experiența și obiceiurile lor ca să se adapteze sistemului cultural al grupului în care s-au integrat.

Aceste două fenomene, văzute atât în sincronie, cât și în diacronie, sunt condiționate de o serie de factori. În cazul bilingvismului aromân–albanez, durata contactelor dintre cele două idiomuri este strâns legată de frecvența folosirii lor. Având în vedere că luăm în considerare numai vorbirea în aromână, frecvența este reprezentată de media orelor de contact în decursul unei săptămâni sau luni. Trebuie să precizăm că această frecvență este relativ mică la vorbitorii de vârstă tânără și la adulți, iar la batrâni frecvența este medie. Bilingvismul aromân–albanez se desfășoară sub presiunea unor factori ca, de pildă, factorul economic (care presupune cunoașterea limbii populației majoritare), factorul demografic (care presupune presiunea exercitată de limba vorbită de populația majoritară asupra populației minoritare). Nu am constatat alți factori sociolingvistici, care să condiționeze păstrarea bilingvismului. Alți factori care acționează sunt: puterea administrativă (care are în vedere faptul că, în anumite zone ale Albaniei, reprezentanții administrației publice trebuie să cunoască bine, în afară de limba oficială, și limba minoritară, ca în cazul minorității grecești și a celei macedonene din Albania), condițiile istorice (legate de trecutul istoric ale acestor zone), puterea culturală (avem în vedere contactul dintre cele două culturi), politică (avem în vedere folosirea limbii majoritare încurajată de împrejurările politice) și cea religioasă (care presupune învățarea unei limbi din motive religioase). În final, dorim să subliniem faptul ca aromâna este folosită îndeosebi în conversații cu o tematică limitată, legată în special de viața de familie.

Bilingvismul implică folosirea alternativă a aromânei și a albanezei. Prin urmare, în acest caz intervin funcțiile fiecăruia dintre cele două idiomuri, precum și nivelul la care vorbitorii stăpânesc cele două idiomuri. Din constatările noastre reiese că procentul și proporția alternării se schimbă în mod considerabil la același individ în funcție de tema discuției, de persoana căreia i se adresează și de situația în care se găsește. Am ajuns la aceste concluzii folosind datele puse la dispoziție de descrierea articulării sunetelor și de descrierea acustică a vocalelor și consoanelor în albaneză, care au fost analizate cu ajutorul programului „Praat”. Pentru fenomenele fonetice constatate, inexistența în limba standard, am recurs la dialecte. În cazul aromânei am folosit un corpus de texte înregistrate în zona Korçë (Corcea) de la vorbitori reprezentând toate categoriile de vârstă.

AROMÂNII DIN SUDUL ALBANIEI, ÎN CALITATE DE COMUNITATE LINGVISTICĂ

Membrii acestei comunități spun că vorbesc *vllaçe* (vllahçe), cuvânt în care consoana *h* nu se pronunță, ca în dialectul tosc, iar sufixul *-çe* ajută la derivarea cuvintelor în albaneză.

În studiul nostru ne propunem să punem în evidență inventarul și particularitățile fonemelor, locul pe care acestea îl ocupă în sistem și opozițiile pe care le formează, precum și să analizăm funcțiile fonemelor, care sunt strict legate de schimbarea/alternanța acestora în anumite condiții fonetice. Abordarea va fi făcută din perspectivă sociolingvistică, ceea ce implică faptul că analiza particularităților fonologice a luat în calcul factorul vârstă (am anchetat vorbitori aparținând celor trei grupe de vârstă – tineri, adulți și bătrâni). În acest studiu comparativ, am ales grupe de vorbitori cu o competență lingvistică medie, care stăpânesc, pe lângă dialectul tosc, și varianta standard a limbii albaneze.

INVENTARUL FONEMELOR VOCALICE

Din punct de vedere dialectal, seria vocalelor accentuate se prezintă după cum urmează. În albaneza din sudul Albaniei întâlnim un inventar de șapte vocale scurte (Myzeqe, Mallakastër, Vlorë, Berat, Skrapar, Pogradec, Gora, Korçë, Devoll, Kolonjë, Përmet, Lushnjë): *î, y, ë, ë, ǒ, ǎ, ǔ*. Un inventar mai mic prezintă albaneza vorbită în zona orașului Gïrokastër (și împrejurimi), precum și în zona Delvinë. Acest inventar cuprinde șase vocale scurte. Lipssește vocala *y*: *î, ë, ë, ǒ, ǎ, ǔ*. Același inventar corespunzător zonelor geografice mai sus menționate avem și pentru vocalele lungi.

În albaneza standard nu există opoziția vocale lungi/vocale scurte. De asemenea, în albaneza din sudul Albaniei nu există vocale nazale. Această situație concordă cu cea din dialectul aromân.

Clasificarea vocalelor, pe baza sistemului particularităților articulatorii al lui Trubetzkoy, are o tradiție de jumătate de secol în studiile de fonetică și fonologie albaneză. Tiparele acestui sistem sunt în general pozitive, adică tipare articulatorii, singurul tipar negativ fiind cel nerotunjit.

Vocale	anterioară	mixă/ mijlocie	posterioară	deschisă	semiînshisă	închisă	rotunjită	nerotunjită
<i>î</i>	+					+		+
<i>y</i>	+					+	+	
<i>u</i>			+			+	+	
<i>o</i>			+		+		+	
<i>e</i>	+				+			+
<i>ë</i>		+			+			+
<i>a</i>			+	+				+

O clasificarea mai simplă este cea care se bazează pe sistemul tiparelor binare al lui N. Chomsky și M. Halle. Și acest sistem se bazează pe tipare articulatorii, ca și sistemul lui Trubetzkoy, dar se deosebește de acesta atât în ceea ce privește numărul de tipare, cât și în conceperea tiparelor ca mărimi cu două valori: una pozitivă (+) și una negativă (-), ceea ce înseamnă că existența unui tipar este notată cu (+), iar absența lui cu (-). Avantajul acestui sistem pentru limba albaneză este că pentru caracterizarea fonemelor vocalice ale limbii albaneze standard sunt suficiente cinci tipare binare [\pm înaltă], [\pm joasă], [\pm posterioară], [\pm anterioară], [\pm rotunjită], deci trei tipare mai puțin față de sistemul lui Trubetzkoy:

Vocale	u	o	y	i	e	ë	a
[\pm înaltă]	+	-	+	+	-	-	-
[\pm joasă]	-	-	-	-	-	-	+
[\pm posterioară]	+	+	-	-	-	-	+
[\pm anterioară]	-	-	+	+	+	-	-
[\pm rotunjită]	+	+	+	-	-	-	-

PARTICULARITĂȚI ALE FONEMELOR VOCALICE

Fonemul |a| în aromână este realizat ca o vocală joasă, mijlocie. Ea poate fi accentuată în trei poziții posibile: la început de cuvânt (*ármu*), la mijloc (*grási*) sau la sfârșit (*imná*), precum și neaccentuată, la început de cuvânt (*arúc*), la mijloc (*paštámal*) sau la sfârșit (*cáprra*). În albaneza standard, fonemul |a| este realizat ca o vocală deschisă, nerotunjită, posteroară. Această vocală apare accentuată în trei poziții posibile: în poziție inițială, de exemplu *ár*, *álpe*, *árrë*, *árë*, *ájër*; în cuvinte monosilabice: *ah*, *cap*, *caj*, *çam* etc.; la mijloc de cuvânt: *matánë*, *argát*, dar și în cuvinte compuse sau derivate, în care |a| este accentuat, ca în exemplele următoare: *nënë mádhe*, *njëfáre* etc.; la sfârșit de cuvânt, în silabă închisă: *përkráh*, *qelqurínát*, precum și în cuvintele *qerrátá*, *belá*, *xhaxhá*, *bakllavá* (cuvinte împrumutate din turcă și care și-au păstrat accentul pe silaba finală). În aceleași poziții apare și când este neaccentuată: *amtar*, *aparát*, *arsim*, *brendazi*, *gusha*, *thembra*.

În aromână, înaintea consonantelor nazale, fonemul |a| capătă un timbru nazal, ca de exemplu în cuvintele: *an*, *çilimán* etc. Acest fenomen apare și în albaneza vorbită de acești bilingvi, dar nu numai în silabe închise, ca de exemplu în pronunțarea cuvintelor *mángët*, *ranishtë*. Un fenomen similar are loc și în dialectul gheg din nord, în care vocalele accentuate aflate înaintea consoanelor nazale **m**, **n**, **nj** capătă timbru nazal.

Având în vedere că în limba albaneză vocala |a| este joasă, vorbitorii aromâni bilingvi adesea o articulează, când aceasta se află în poziție accentuată, mai anterior, mai concret între e și a: [ã]. De exemplu: ar. *sândzi* [sãndzi], *mănă* [mãná]; alb. *bakër*, *i çalë*, *çadër* etc.

Fonemul |e| în aromână apare ca o vocală mijlocie, anterioară. Apare accentuată în poziție inițială (*ési*), la mijloc de cuvânt (*nvésti*) și în poziția finală (*halé*). Și în albaneză acest fonem are aceleași caracteristici și poate apărea în trei poziții, accentuat și neaccentuat, de exemplu: *écje*, *bréndazi*, *étje* etc. Când folosesc albaneza, vorbitorii aromâni bilingvi realizează acest fonem în aceste condiții, de exemplu în cuvinte monosilabice: *pe*, *dre*, *fe*, dar și în cuvinte împrumutate din turcă *xhadè*, *bahçè* (care pot primi accentul și pe prima silabă, potrivit regulilor de accentuare din albaneză). Ca și vorbitorii de limbă albaneză standard, bilingvii aromâni pronunță acest fonem deschis, în silabă deschisă și accentuată. De exemplu: *pe* [pɛ], *dhè* [dɛ], *fre* [frɛ].

În dialectul tosc, vocala *e* neaccentuată, în vecinătatea consoanelor nazale **m**, **n**, **nj**, este înlocuită de *ë*, de exemplu *pë*, *drë*, *zëmër*, *thëmbër*, *vënd*, *shënjë* etc. Fac excepție aici graiurile din Korçë, Pogradec, Devoll. Acest fenomen apare facultativ la adulți și tineri bilingvi, în schimb bătrânii, în general, nu prezintă această tendință.

Fonemul |ë| nu se realizează ca [ə] în aromână. În albaneză fonemul |ë| se realizează prin intermediul unei vocale mijlocii, nerotunjite și mixe. În acest caz, aromânii bilingvi nu articulează această vocală ca fiind pe jumătate închisă, așa cum este ea descrisă în limba albaneză, ci ca pe o vocală anterioară, mai ales când se află înaintea oclusivelor alveo-dentale /t/ (*fëmijet*, *mëtoj*), /d/ (*mëdyshje*, *medalje*). Și africaterile alveolare /c/ (*pesëcepësh*), /x/ (*xixë*, *xec*) influențează în articularea anterioară a acestei vocale. Acest fenomen poate fi sesizat și la vorbitorii de limbă albaneză standard.

În varianta dialectală, vocala *ë*, la sfârșit de cuvânt, precum și în silabă deschisă se aude în puține graiuri din sud-estul Albaniei, în timp ce necontractarea ei (fenomenul de a nu-i micșora din intensitate) este specific vorbitorilor bilingvi aromâni.

Fonemul |i| în aromână se prezintă ca o vocală închisă, anterioară, nerotunjită. Aceasta se realizează atât în poziție accentuată, cât și în poziție neaccentuată în cuvânt, în cele trei poziții (la început, la mijloc și la sfârșit de cuvânt), ca în exemplele de mai jos:

- *întră*, *imur*, *amín*, *aístă*, *susí*, *fudzí*
- *tëndi*, *vinís*, *işá*

În albaneză, acest fonem, în poziție accentuată, are aceleași tipare și apare în toate cele trei poziții:

- *ikër*, *hírrë*, *inát*, *besëlidhje*, *aníje*, *déti*, *beqarí*, *bashkí*, *avllí*, *pjerrësi* etc.

Și în poziție neaccentuată apare în trei poziții, de exemplu:

- la început de cuvânt: *inát*
- în interiorul cuvântului: *incizím*
- la sfârșit de cuvânt: *kunáti*.

În albaneză, fonemul |i| apare ca element neaccentuat în diftongii ascendenți și discendenți, ca, de exemplu, în cuvintele *ia dha*, *ndier babai*. În acești diftongi, /i/ este realizat ca [j], adică [ja], [ndjerë], [babaj], confundându-se cu varianta-bază a fonemului consonantic /j/. Putem spune că vorbitorii aromâni bilingvi se

orientează mai mult după fonemului vocalic |i| decât după fonemul consonantic |j|, așa cum se întâmplă în cazul vorbitorilor de limbă albaneză.

Fonemul |y| ([ü]) nu există în aromână. În albaneză, acest fonem se realizează printr-o vocală deschisă, rotunjită, anterioară. În variantă dialectală, așa cum am menționat mai sus, în graiul orașului Gjirokastra și zonele sale, precum și în zona Delvinei, acest fonem lipsește. În varianta standard, la comunitatea de aromâni nu se observă deosebirea de lungime, în funcție de locul în care se află această vocală—în silabă deschisă sau închisă: *dÿ*, *i dÿtë*, *sÿ*, *sÿtë*. Considerăm că, în acest caz, influențează faptul că vorbitorii aromâni bilingvi, la fel ca vorbitorii de limbă albaneză, nu micșorează în intensitate (nu contrag) vocala neaccentuată, precum și faptul că vocala |y| nu apare niciodată neaccentuată la sfârșit de cuvânt. De asemenea, vrem să subliniem faptul că la acești vorbitori aromâni bilingvi, fenomen observat și la vorbitorii de limbă albaneză, se observă alternarea liberă a acestui fonem cu fonemul |u| : *virtut* (în loc de *virtyt*), *trusni* (în loc de *trysni*), *burazer* (în loc de *byrazer*), *musliman* (în loc de *mysliman*).

Fonemul |o| în aromână se realizează ca o vocală posterioară, mijlocie, rotunjită. Când este accentuat, acest fonem apare în trei poziții posibile: la început de cuvânt, în interiorul sau la sfârșitul cuvântului, de exemplu: *óptu*, *dómnu*, *acó*. Fonemul |o| neaccentuat nu apare în nicio poziție. În albaneză acesta se realizează atât în poziție accentuată, cât și neaccentuată:

- *órë*, *pilót*, *përsós*, *çlodh*, *kashtór*, *fol*, *pickó*, *punó*, *horr*, *lot*, *loz*
- *kálla*, *karrocier*, *kokorósh*, *korrózi*, *monédhë* etc.

Dorim să menționăm că la aromânii bilingvi, bătrâni, adesea acest fonem prezintă o nuanță nazală, mai ales când este accentuat, în cele trei poziții posibile: *órë*, *langónj*, *punó*.

În aromână, semivocalele apar în diftongi, precum *au*, *ai*, *ea*, *ia*.

În albaneză mai des apar semivocalele în diftongi, precum *ua*, *ue*, *je*. Deși, așa cum se poate observa, nu există vreo asemănare între aromână și albaneză, am constatat că toți vorbitorii aromâni bilingvi, indiferent de vârstă, nu întâmpină dificultăți în realizarea acestor diftongi, care, în dialectul albanez din sud, prezintă unele particularități. În cazul diftongului *je*, la vorbitorii aromâni bilingvi se poate observa o rezistență la pronunțarea lui ca *je*: *miell* [mjell], *diell* [djellë] sau monoftongarea la *e*, ca, de exemplu, în cazul cuvântului *qiell* [qelli].

INVENTARUL FONEMELOR CONSONANTICE

Albaneza standard are 29 de foneme consonantice:

p	t	c	ç	q	k	
b	d	x	xh	g̃j	g	h
m	n	nj	lj			
f	th	s	sh			
v	dh	z	zh			
l	ll	r	rr			

În varianta dialectală din sud, în dialectul tosc, particularitățile dialectale în ceea ce privește consoanele sunt mai mici decât în cazul vocalelor. Dintre graiurile dialectului tosc remarcăm graiul din zona Berat și împrejurimi, graiul din zona Korçë și Devoll, care au două foneme consonantice mai puțin în comparație cu alte graiuri aparținând zonei de sud a Albaniei. În aceste două graiuri au ieșit din sistem consoana **h** și consoana puternic vibrantă **rr**. În graiul din zona Gjirokașter nu există nici fonemul [ʁ]. În ceea ce privește particularitățile de funcționare a fonemelor consonantice, vom evidenția neutralizarea opoziției de sonoritate, la sfârșit de cuvânt ocurente fiind consoanele surde: *funt* (*fund*), *elp* (*elb*), *zok* (*zog*), *mbledh* (*mbledh*).

În zona Labëriei, consoana **q** alternează cu consoana **j**, când se află în fața lui **t**, **n** sau **m** (*miqtë* > *mijtë*, *vdiquën* > *vdijnë*).

În Gjirokașter, în Libohovë și în Delvinë, consoana **ll** este înlocuită de consoana **dh**, ca în următoarele exemple: *dhambë* (în loc de *llambë*), *dhafosem* (în loc de *llafosem*), *dodhap* (în loc de *dollap*). Acest fenomen a fost observat și de către alți cercetători la bătrâni. Fenomenul invers se poate observa la vorbitorii tineri și adulți.

PARTICULARITĂȚI ALE FONEMELOR CONSONANTICE ȘI ALE GRUPURILOR DE CONSOANE

Pentru a pune în evidență particularitățile fonemelor consonantice, am ales din inventarul de foneme al aromânei folosirea în poziție inițială a consoanelor **s**, **z**, **ș**, **ç**, precum și grupurile de consoane **mb**, **nd**.

În aromână, fonemul [s] este realizat ca o consoană surdă, fricativă, alveolară. Aceasta poate apărea la început, la mijloc și la sfârșit de cuvânt, ca în următoarele exemple: *sări*, *másini*, *nviásta*, *ars*. Fonemul [z] este realizat ca o consoană sonoră, fricativă, alveolară. Apare la început și la mijloc de cuvânt. Nu apare niciodată la sfârșit de cuvânt. De exemplu: *zála*, *áză*.

În albaneză, fonemele consonantice [s] și [z] au aceleași caracteristici ca și fonemele echivalente din aromână: [s] se folosește la început de cuvânt înaintea consoanelor surde, iar [z] se folosește înaintea consoanelor sonore. Aceste două consoane se deosebesc una de cealaltă doar prin tiparul (caracteristica) sonorității. Următoarele perechi de cuvinte din albaneză demonstrează această caracteristică: *sfilit/zvarit*, *spërkat/zbavit*, *sqepar/zgjedh*.

În aromână, fonemul [ç] este realizat ca o consoană surdă, africată, alveolo-palatală, care poate apărea la început, la mijloc sau la sfârșit de cuvânt, ca în exemplele următoare *çoc*, *fiçór*, *iç*.

În albaneză, acest fonem consonantic apare la început de cuvânt, cu câteva excepții, când apare înaintea consoanelor sonante sau înaintea unor vocale, ca în exemplele: *çlodhem, çmallem, çngatërroj, çorganizoj*.

În toate aceste cazuri am observat că vorbitorii aromâni bilingvi, în general, rostesc aceste consoane direct, la început de cuvânt. În anumite ocazii, în mod facultativ, se observă folosirea de către vorbitorii aromâni bilingvi a fonemului |x| (**dz** în scrierea românească) în locul lui |z|, ca în exemplele următoare: *xbres* (în loc de *zbres*), *xbath* (în loc de *zbath*), precum și realizarea fonemului |s| cu o tendință alveolo-palatală.

În albaneză, în afară de aceste foneme care prezintă caracteristici similare cu cele din aromână, există și fonemul consonantic |zh| (**lj** în scrierea românească), realizat ca o consoană fricativă, alveolo-palatală, sonoră. Acest aspect se observă în variantă dialectală, în vorbirea bătrânilor, care, câteodată, în mod facultativ, folosesc în mod greșit fonemul |sh|, articulat ceva mai sonor, în loc de |zh|. Dorim să subliniem faptul că acest fenomen se observă în special la femei.

Fonemul |h| în aromână este realizat ca o consoană fricativă velară surdă, la început, la mijloc de cuvânt (*hâri, ahtâri*) și, rar, la sfârșit de cuvânt (*zâdûh*). Acest fonem, în vorbirea bilingvilor aromâni, datorită faptului că în dialectul de sud (tosc) nu face parte din grupul fonemelor consonantice, se poate întâmpla să nu apară deloc la început, la mijloc sau la sfârșit de cuvânt. În cazul în care apare totuși, în special în vorbirea bătrânilor, și în mod facultativ în vorbirea tinerilor sau a adulților, este realizat ca o consoană fricativă, surdă, glotală, ca în exemplele următoare: *hije, hedh, krahët, lahem, gjah, krah etc.*

În final, ne vom opri asupra pronunțării fonemului |r| (vibrant, sonor) și a fonemului |rr| (puternic vibrant, sonor). Fonemul |r| în aromână apare ca o consoană vibrantă, sonoră, alveolară, care poate apărea la început, la mijloc și la sfârșit de cuvânt: *rôși, arîu, sínur*. În albaneză fonemul se realizează ca palatală. Această diferență în articulare face ca această consoană să fie o caracteristică specifică acestei minorități. Mai concret, consoana *r*, în toate cele trei poziții posibile, este articulată mai mult ca alveolară, ca de exemplu în cuvintele *raki, regj, lemeri, kukurec, i kaltër, i mësuar* etc. Fonemul |rr| aproape că nu este realizat de către vorbitorii bilingvi, indiferent de vârstă. Cazurile în care acest fonem este realizat sunt rare și facultative.

Grupurile de consoane **mb, nd**. Dacă facem o comparație între aromână și albaneză, putem evidenția că în aromână:

– **nd** poate apărea la început, la mijloc și la sfârșit de cuvânt, ca, de exemplu, în cuvintele: *ndârdziá, téndi, când*

– **mb** apare la început și la mijloc de cuvânt: *mbet, túmbă*.

În cuvintele albaneze, aceste grupuri de consoane sunt articulate de către vorbitorii aromâni bilingvi fără probleme, în toate cele trei poziții posibile: *mbaj, kumbull, thumb, nder, endje, end*.

În final, am dori să subliniem că, legat de particularitățile sistemului fonologic albanez al vorbitorilor aromâni bilingvi, pentru ambele variante, cea dialectală și cea standard, putem afirma că acestea sunt specifice bilingvismului aromân–albanez, fenomen care demonstrează că acești vorbitori stăpânesc bine albaneza. De asemenea, se pot stabili cu exactitate situațiile în care vorbitorii aromâni bilingvi folosesc cele două idiomuri separat sau le alternează – în familie, cu prietenii, în situații tranzacționale (albaneza), în interiorul comunității, în situații informale (aromâna).

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

- Gr. Brâncuș, *Atlasul dialectal al limbii albaneze. Elemente comune cu româna*, în „Fonetica și dialectologie”, XXXI, 2012, p. 5–19.
- E. Çabej, *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe. Fonetika historike. Studime gjuhësore*, III, Prishtina, 1976.
- J. Gjinari, *Dialektologjia shqiptare*, Tirana, 1998.
- A. Jashari, E. Biba, *Praktikum për drejtshkrimin dhe shenjat e pikësimit*, Korçë, 2005.
- R. Memushaj, *Fonetika e shqipes standarde*, Tirana, 2009.
- S. Poçi, *Vllehtë. Historia dhe gjuha e tyre*, Tirana, 2009.
- Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetica. Observații asupra sistemului fonologic*, București, Editura Academiei, 1972.
- Nicolae Saramandu, *Aromâna*, în *Tratat de dialectologie românească* (ed. V. Rusu), Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 423–476.
- Gj. Shkurtaj, J. Gjinari, *Dialektologjia e gjuhës shqipe*, Tirana, 2003.
- K. Topalli, *Fonetika historike e gjuhës shqipe*, Tirana, 2007.

ABOUT THE BILINGUALISM AROMANIAN–ALBANIAN. FONETICAL ASPECTS

ABSTRACT

Vlachs were officially recognized as ethno-cultural minority by the Albanian executive in 1999. The Albanian parliament and government on the basis of articles 20 and 100 of the Constitution, of the law no. 8496 “For the ratification of the Convent on the framework of the European Council”; “On the protection of minorities”, in 2005, decided the creation of the State Committee of Minorities in order to encourage participation of people who belong to these minorities in the public life. Five ethnic and ethno-cultural minorities including Vlachs are included in this Committee. This Committee is a central institution with juridical personality dependent on the Prime Minister. He cooperates with the governmental institutions central and local for different matters concerning people who belong to the minorities and with certain international institutions.

In Albania, Vlachs live in the central and southern part, mainly to the south of the line Durrës–Ohrid in: Durrës, Elbasan, Tiranë, Kavajë, Rrogozhinë, Lushnjë, Berat, Fier, Vlorë, Pogradec, Korçë, Gramsh, Ersekë, Përmet, Gjirokastër, Delvinë and Sarandë. According to the information published on the internet, about 60% of Albanian Vlachs live in Greece but with the increase in the economic level and security of Albania, it has begun the return of a part of them. For this linguistic community it is observed the massive abandonment of the Vlach dialect.

Key words: phonological particularities, phonemes inventory, phonemes particularities, phonemes functions, phonemes alternance.

‘Fan S. Noli’ University
Korçë, Albania